

VI. FEJEZET

TELEPÜLÉSRENDSZER

1. Bevezetés

A Mura–Dráva–Duna–Száva köze „vízdomináns” természeti földrajzi térségként határozható meg. Az északnyugat–délkeleti irányban hosszan elhúzódó, a Duna felé lejtő térség nagyon keskeny észak–déli kiterjedésű. Minden pontjáról könnyen elérhető a négy nagy folyó valamelyike. A nagy folyók történetileg vonulási, tájékozódási, majd közlekedési vonalakat jelentettek. Ármentes parti pontjaik, rövidebb magaspart szakaszaik történetileg folyamatosan vonzották a megtelepedni vágyókat, míg a mocsaras, árvízjárta szakaszok természetes módon inkább taszították azokat.

A Dráva–Száva között megjelenő szigethegységi vonulatok a területet hangsúlyosan Dráva-, illetve Száva-völgyre tagolják. Ennek az orográfiai-vízrajzi tagolásnak földrajzi, történeti, közlekedési, területszervezési, településfejlődési stb. konzekvenciái egyaránt lettek. A két folyó völgye esetenként elkülönült sajátosságokkal bírt.

A településhálózat mint területi-funkcionális rendszer a természeti, demográfiai, történelmi, társadalmi, gazdasági, politikai folyamatok alapvető térbeli következményeit hordozta mindenkor, miközben a jövőbeli törekvések rövid távon nehezen változtatható bázisát is jelentette egyben. A településhálózat, mint különböző tényezők hatásait szintetizáló rendszer meglehetősen stabil jellegű, elsősorban hosszabb távon formálható, bár egyes elemei (pl. közigazgatási beosztás) egyetlen aktsussal is megváltoztathatóak.

Anélkül, hogy lehetőségünk lenne az egyes települések fejlődési problematikáját részletesebben elemezni röviden össze szeretnénk foglalni a regionális településhálózat fejlődéstörténeti folyamatait. A településhálózat alakulására négy tényezőcsoport volt jelentős, bár korántsem azonos súlyú hatással: a komplex természetföldrajzi környezet, Dél-Pannónia „birodalomváltó tér jellege” (az államhatárok, fővárosok gyakori változása), a gazdasági magterület folyamatos újrendeződései és az etnikai-kulturális sajátosságok.

A települések kialakulása, az őket összekötő, részben kiépített úthálózat fejlődése jelentős részben „víz-előrejelzett” volt. A római jelenlét időszakában kialakult, többnyire stratégiai szerepet is betöltő települések (Siscia/Sziszek, Mursa/Eszék, Cibalea/Vinkovci, Poetovia/Ptuj, Emona/Ljubljana stb.), s az őket összekötő úthálózat, melynek meghatározó eleme a „Via Pannoni” volt (Emona/Ljubljana–Siscia/Sziszek–Sirmium/Sremska Mitrovica) mintegy hosz-

szú távra kijelölte mind a települések eloszlásának rendszerét, mind pedig a vonalas infrastruktúra fejlődésének ésszerű irányait.

A településállomány, a települések lélekszáma, közigazgatási szervezete, az ott élő népesség gazdasági tevékenysége történetileg folyamatosan változott, a nagy történelmi átalakulási korszakok idején (török hódoltság, XIX. század második felének közlekedési-ipari forradalma, világháborúk által felszabdalt terület korszaka, a jugoszláv szocializmus fejlesztési időszaka) sajátos folyamatok bontakozhattak ki.

A települési térfolyamatok így sajátos tartalommal és permanensen alakuló feltételek mellett korszakonként változtak. Egy-egy település életében a folyamatosság inkább jelen van Dél-Pannónia nyugati területein, míg a megszakítottság, a többszöri újrakezdés kényszere a keleti területeken jellemzőbb.

Horvátország és Szlovénia 1991. évi függetlenné válásával új, nemzetállami jellegű folyamatok bontakoztak ki (különösen Horvátországban) a településpolitika és a településfejlesztés tekintetében is. Ezek a változások markánsan először a fővárosok esetében jelentek meg, majd később az új államhatárok mentén fekvő városok, települések is szembesültek az új helyzettel.

Szlovénia európai uniós tagságával, majd Horvátország belépésével a vizsgált térség ismét bekerült egy gazdasági-politikai nagytérbe, ahol egyszerre van jelen az együttműködés, a határ menti kapcsolatok és térségek kiemelt fejlesztése, valamint a településközi verseny, különösen a nagy- és a középvárosok esetében.

2. A településhálózat hosszú távú történeti formálódásának tendenciái

A települések elsődleges kialakulásában a folyók jelentős hatást gyakoroltak. Az árvízjárta és az ármentes területek területi rendje egyben jelentős települési tényezőként is megjelent. A Dráva viszonylag széles ártere a jobb parton csak egyes pontokon tette lehetővé a közvetlen parti megtelepülést. Közvetlen Dráva menti településként Maribor, Varasd és Eszék tett szert nagyobb jelentőségre. Mindhárom életében jelentős helyet kapott a folyón való átkelés lehetősége, de különösen Eszék (a folyó legszélesebb alsó szakaszán) nagy jelentőségű átkelőhelyként fejlődött nagyobb várossá. A parti települések többsége nem tudott kiemelkedni.

A Száva sokkal inkább településvonzó és „településbarát” folyó volt, mint a Dráva. Mindkét partján jelentősebb települések nőttek fel. A Száva mentén híd- és ikervárosok jöttek létre nagyobb számban. A városok fejlődésének nem csak a folyó, de jelentős részben a stratégiai-katonai megfontolások is támogatást

nyújtottak. A Száva történetileg többször vált határfolyóvá, s különösen a Habsburg Birodalom és a Török Birodalom hataraként nőttek fel mindkét partján a modern várak, majd katonai erődök. Szlovénia és Horvátország fővárosa egyaránt „szávai érintettségű” településsé vált fejlődése során.

A Duna jobb partja történetileg vonulási, majd hadi útként funkcionált. A jobb parti települések fejlődésére a széles folyó jelentősebb hatást gyakorolt, mint a másik parton elhelyezkedőkére. A Duna esetében is megjelent az átkelő és stratégiai pontok településfejlesztő hatása.

A térség településföldrajzi sajátosságait az elsődleges megtelepülés és a települési rend kialakulása után lényegében a Római Birodalom és annak biztonság-, infrastruktúra- és településpolitikája formálta át. A Siscia–Sirmium tengely a Száva vonalában a Római Birodalom keretei között fontos közlekedési útvonal volt, az azt biztosító katonai erődítésekkel. A Carnuntum–Savaria–Poetovio–Celeia–Emona–Aquileia kiépített út- és városvonal az észak–déli kapcsolatokat biztosította. A két tengely a mai Dél-Pannónia északnyugati területein keresztezte egymást.

A magyar–horvát perszónalunióval a térségben megerősödő Magyar Királyság évszázadok alatt részben megerősítette, részben pedig némileg módosította a korábban kialakult települési rendet. Ennek részét képezték a tudatos királyi beavatkozások, például: az Őrség területén a határvidéket figyelő és ellenőrző népesség letelepítése, a zágrábi püspökség létrehozása, a megyerendszer kialakítása, a tenger és Itália felé vezető közlekedési útvonal ismételt megerősítése.

A Magyar Királyság az Adria mentén és a Száván túl is befolyást próbált szerezni. Dalmácia magyar–velencei vetélkedés területévé vált évszázadokra. Bosznia területe egy időben magyar fennhatóság alá került. A Száva jobb partja és a Szávába betorkolló folyók völgyei jelentős katonai szerepet kaptak a boszniai és az adriai magyar törekvésekben.

A török előnyomulásával a térség jelentős része világhatalmi ütköző zónává vált. 1526 után a Magyar Királyság alapvetően meggyengült, az ország területe felszabdaldott. Dél-Pannónia területe – változó területi kiterjedés mellett – katonai ütköző területté vált a magyarok, horvátok, németek, szerbek, szlovének és a törökök között. Mintegy másfél évszázadon keresztül török dominanciáról kell beszélni a strukturális folyamatokban.

A Magyarország nagy részét, majd egészét is integráló Habsburg Birodalom vált fokozatosan a térség meghatározó szereplőjévé. A birodalom déli részén létrejövő, a Bécsi Haditanácsnak alárendelt Katonai Határőrvidék (1690–1871/1881) védelmi és ütköző zóna szerepét töltötte be a török területek felé. A határőrvidék katonai feladatai betöltése mellett sajátos települési, etnikai és területi szervezeti rendszert is jelentett. A szerbek tömeges letelepítésével egy új etnikai terület jött létre, mely sokáig meghatározó folyamatokat hordozott a térségben.

Az 1867-ben létrejövő Osztrák–Magyar Monarchia, illetve az 1868-as magyar–horvát kiegyezés új területpolitikai feltételeket jelentett. A kialakuló belső nagy gazdasági térség (egységes piac), a Magyar Királyság területén a belső politikai tagoltság (anyaország, Horvát-Szlavónország mint társország, Fiume és kerülete) a modernizáció kettős/hármas kerete maradt, úgy, hogy a határörvidék tényleges felszámolása csak nagyon lassan haladt, az utolsó elemeit csak 1881-ben polgárosították.

Horvát-Szlavónország társországgként belső autonómiával rendelkezett a Magyar Királyságon belül. Zágráb lett a társországi politikai, kulturális központ. Az egyeteme révén Zágráb nem csak a horvát, szélesebb értelemben az egész délszláv közösség számára képzett szellemi elitet.

Magyarország a dualizmus korában elsőrendű stratégiai érdekeként Fiume megközelítését (vasútépítés) és a kikötő fejlesztését valósította meg. A Budapest–Zágráb–Fiume tengely Dél-Pannónia területeinek csak az északi részét érintette elsősorban, de a legnagyobb mértékben Zágráb gazdasági fejlődéséhez, térszerkezeti pozíciójának javulásához és modernizálódásához járult hozzá.

A meghatározó jelentőségű Budapest–Zágráb–Fiume tengely mellett a Dráva–Száva közén létrejött egy részben rácsos jellegű regionális és helyi-érdekű vasúthálózat is, de ennek a teljesítménye, forgalmi jelentősége lényegesen kisebb volt a meghatározó tengelyhez képest. A Budapest–Pécs–Eszék–Bród–Szarajevó pálya kezdett növekedni jelentőségben és forgalomban, de ennek a világháború véget vetett.

Az 1918-ban létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd 1929-től Jugoszlávia 1941-ig tartó fejlődésében a decentralizáció és a centralizáció között ingadozott. 1921-ben az országban felszámolták a történelmi területi egységeket, 33 körzetre tagolták az egész országot. Az új egységek határainak kialakításakor tudatosan nem vették figyelembe a korábbi történelmi kapcsolatrendszerket. A belső politikai fejlődést alapvetően a szerbek és a horvátok vetélkedése határozta meg.

Dél-Pannónia területén – szemben az új állam többi részével, ahol kis területű körzeti közigazgatási egységek jöttek létre – nagy területi egységeket formáltak. Maribor, Zágráb, Eszék, Vukovár lett csak körzeti közigazgatási központ. Ez a felosztás megteremtette az erős középvárosok kialakulásának a potenciális lehetőségét.

A földbirtokreformmal a magyar–jugoszláv határ mentén megindult a szerb határőrök telepítése, létrejött néhány dobrovoljac településrész, többségükben kisebb telep. A fő cél a magyar települési egységek megbontása, a határvidék fokozottabb megfigyelése és ellenőrzése volt.

1929-ben az országot 9 nagy bánságra tagolták. Az életre hívott nagybánsági rendszerben az új központok (esetünkben Ljubljana, Zágráb) új növekedési le-

hetőségekhez jutottak. A bánságokat nem nemzetiségekről, nem a székhelyükről, hanem a „semlegesnek tekintett” legnagyobb folyójukról nevezték el. A Dráva bánság a szlovén, a Száva bánság a horvát területek nagy részét foglalta keretbe. A kilenc közigazgatási egységre való tagolás a nagyvárosoknak kedvezett országos szinten. Ez a felosztás elvileg a nagyregionális központok fejlődését alapozta volna meg.

1941 tavaszán Jugoszlávia szétesett, létrejött a Független Horvát Állam, mely a mai horvát területek mellett Bosznia és Hercegovina jelentős részét is integrálta. A volt magyar területek visszatértek Magyarországhoz, Szlovénia területe pedig megosztott Németország és Olaszország között. Maribor és környéke Németországhoz került.

A világháború jelentős anyagi és emberi veszteségekkel járt 1941–1945 között. A legtragikusabb a terület zsidóságának a kiszolgáltatása, illetve kiirtása volt. A délszláv polgárháború megmérgezte a horvátok és a szerbek közötti viszonyt. A kommunisták által vezetett partizánháború nem csak a németek és szövetségeseik ellen folyt, az „elnyomó” osztályokkal és rétegekkel szembeni leszámolások miatt megromlott a társadalom belső kapcsolatrendszere is, egyes társadalmi csoportok felszámolása is megtörtént. A térségben élő nemzetiségek – különösen a németek – kitelepülésével, illetve a háború utáni kitelepítésével lényegesen módosult a terület etnikai összetétele.

1945 után az új Jugoszlávia alapvetően politikai megfontolásokból jelentős belső szerkezeti struktúra-átalakításokat hajtott végre. Kiemelt politikai, gazdasági, térszerkezeti tartalmat kapott a Belgrád–Zágráb–Ljubljana tengely fejlesztése. Ez egyszerre jelentett vasúti, közúti közlekedési hálózatfejlesztést, illetve kiemelt gazdaságfejlesztési támogatásokat.

A négy alkotmány – 1946, 1953, 1963, 1974 – keretei között folyamatosan módosult a föderatív berendezkedés tartalma. 1945-ben létrejöttek, majd az 1974. évi alkotmánnyal alapvetően megerősödtek a tagköztársaságok. A tagköztársaságok, illetve fővárosaik (Dél-Pannónia szempontjából Zágráb és Ljubljana) saját területük fejlesztését illetően meghatározó pozícióba kerültek.

Az újonnan megalakuló tagköztársaságok részben önállóan, részben pedig a központi hatalom elvárásainak megfelelően formálhatták belső közigazgatási beosztásukat. Szlovénia 1946-ban öt megyére, valamint egy megyei jogú városra tagolódott. A megyék 27 járásra voltak felosztva, két járási jogú város kialakítása mellett. A települési közigazgatást 119 község és 10 város végezte. Az öt megye, illetve székhelyeik egy regionális struktúra irányába történő fejlődés lehetőségeit hordozta. 1947-ben megszűntek a megyék, a főváros mellett 27 járás, két járási jogú város játszott a „kiemelt szerepet”, a községek és az egyéb városok száma változatlan maradt. A tagköztársaság az új közigazgatási berendezkedéssel egy erősen decentralizált központrendszer alakított ki. 1952-ben – a járások megtartása (19 és 3 járási jogú város) mellett – áttértek a nagy

municípiumokból álló rendszerre, 371 municípiumot és 44 városi municípiumot hoztak létre. A kialakított beosztás a következőkben nem változott lényegi struktúrájában, de a kezdetben létrehozott egységek száma folyamatosan csökkent, a függetlenség megszerzésekor a főváros mellett 62 municípium végezte a helyi-területi közigazgatás munkáját.

Horvátország belső közigazgatási tagolása némileg eltérően alakult. 1952-ben 89 járásra, 7 városra és 737 municípiumra osztották a tagköztársaság területét. A járások száma fokozatosan csökkent, míg 1971-ben megszűntek, s köztársaság területét 105 nagy municípiumra tagolták. Ez azt jelentette, hogy a közigazgatás szervezete és központrendszere nagyon sok kisközpont formálódásához járult hozzá.

A Jugoszlávia szétesése (1991) utáni folyamatok teljesen más állami-politikai keretek között bontakoztak ki, mint a korábbiak, a térszociális, gazdasági, politikai, fejlesztési szempontok új módon jelentek meg.

Szlovénia és az érintett dél-pannóniai területek esetében a Jugoszláviából történő kiválás nem járt együtt emberi áldozatokkal, illetve számottevő háborús anyagi károkkal. Az ország rövid idő alatt konszolidálódott, rendezte a szomszédjaival a kapcsolatait. Határvitái 1992 után csak Horvátország felé maradtak lényegében. Az ország alapvető funkcionális reformot hajtott végre a közigazgatásában, ugyanakkor nem formálta át radikálisan a területi beosztást. Úgy vélték, hogy a kialakult nagy területű és viszonylag magas településállományú községi rendszer hosszabb távon szolgálhatja az átalakulást. 1994-ben a municípiumok száma 147-re nőtt, s 11 városi jellegű municípiumot is kialakítottak. Az állami igazgatás feladatait 58 körzet látta el.

Horvátország esetében a Jugoszláviából való kiválás után 1998-ig elhúzódott az állami szuverenitás területi kereteinek helyreállítása, s az ország egészében és különösen egyes érintett régiókban, városaiban hatalmas emberi veszteségeket szenvedett el. Az anyagi veszteségek egyes városok (Vukovár) esetében szinte megsemmisítő jellegűek voltak. Horvátország az önálló berendezkedés megteremtésekor 1992-ben visszatért az 1918 előtti történeti megyerendszerhez. 21 megyét, 70 várost és 419, a korábbiakhoz képest lényegesen kisebb municípiumot formáltak. Megyeszékhellyé vált Csáktornya, Varasd, Krapina, Kapronca, Zágráb, Sziszek, Belovár, Verőce, Pozsega, Bród, Eszék és Vukovár Dél-Pannóniában. Az új horvát közigazgatási berendezkedésben és fejlesztési politikában a megyeszékhelyek kiemelt szerepet kaptak különösen a Tuđman érában (1990–1999). Ez a közigazgatási szervezet a policentrizmus irányába mutatott a települések fejlődési lehetőségeit illetően, ugyanakkor az állam és a közigazgatás erősen centralizált rendszerben működött. 2012-re a megyék száma nem változott (a határok minimális mértékben módosultak), a városodás előre haladt, 127 városa lett az országnak, a kialakított municípiumi beosztás stabilnak bizonyult, 429-re nőtt mindössze az egységek száma.

Ausztria 1995. évi, Szlovénia és Magyarország 2004. évi EU-tagságával a térség kapcsolati rendje, illetve a településeken élő népesség lehetőségei alapvetően megváltoztak. Ismét olyan „nagyter” alakult ki Dél-Pannónia szlovén lakosai és települései számára, amelynek 1918 előtt részesei voltak. Horvátország belépésével az egész vizsgált terület bekerült a közös lehetőségeket kínáló nagytérbe.

Horvátország európai uniós tagságával a Dráva menti határ EU belső, míg a Száva- és a Duna-határ EU külső határrá vált, annak minden pozitív, illetve részben negatív következményével. A külső határok ellenőrzésének, fejlesztésének kérdésköre jelentős részben a közösségi politika keretei közé tartozik. Az EU a különböző programokkal (CBC) támogatja mind a belső, mind pedig a külső határokon való együttműködést. Dél-Pannónia esetében kiemelkedő fontossággal bír a boszniai és a szerbiai határon átnyúló kapcsolatok fejlesztése, az együttműködések anyagi támogatása.

3. Dél-Pannónia és településhálózata Szlovénián és Horvátországon belül

Bármennyire is sajátos, egybetartozó régióként fogalmazzuk is meg Dél-Pannóniát (úgy gondoljuk, hogy ez megalapozott) azt is látnunk kell, hogy az államhatárok nem tűntek el még az Európai Unióban sem (a határellenőrzés megszűnése nem azonos a határok eltűnésével). A régió a maga egysége mellett részenként, részeiben igazodik az állami keretekhez is, különösen tekintetbe kell ezt vennünk Horvátország esetében, melynek mintegy fele került be Dél-Pannónia kutatási területébe, s ide tartozik a főváros Zágráb is.

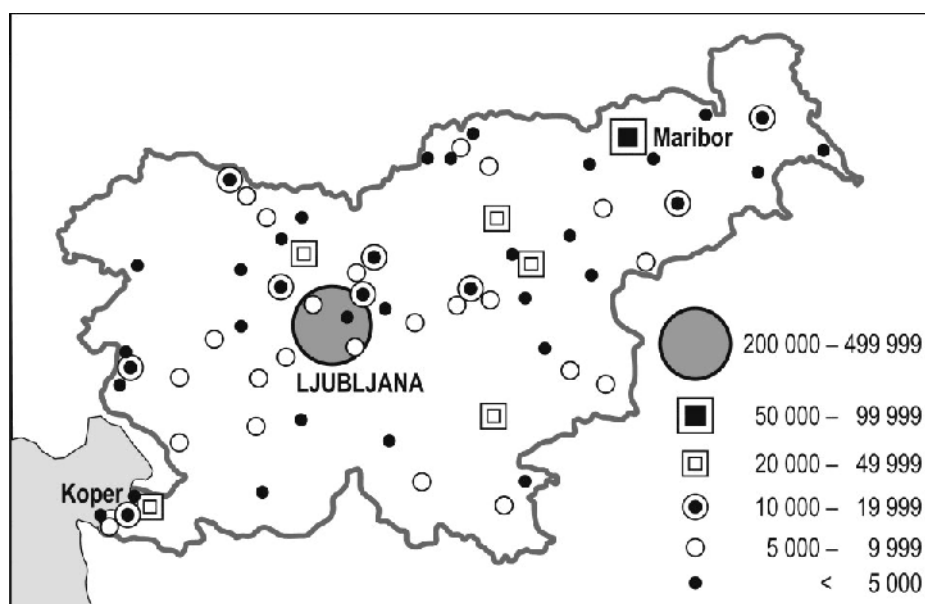
3.1. Dél-Pannónia településhálózati pozíciója Szlovéniában

Szlovéniát kis területéhez (20 273 km²) és viszonylag alacsony népességszámához (2011-ben 2 millió fő) képest karakteres területi különbségek jellemzik, amelyek elsődleges oka, hogy négy nagy földrajzi tájegység – az Alpok, az Adria, a Pannon-síkság és a Dinári-hegység – találkozásában fekszik. (A legtöbb nemzetközi megközelítésben alpesi országgént kezelik elsősorban.) Hosszú távon a természeti földrajzi struktúrák érdemben befolyásolták (bár abszolút módon nem határozták meg) a települések fejlődési lehetőségeit, irányait.

Települési-településhálózati szempontból az ország központi magja a fővárosi agglomeráció, néhány középvárossal és számos kisvárossal (34. ábra). A keleti országrészben a Pannon-síkság részben tradicionális iparral rendelkező

34. ábra

Szlovénia városai, 2011



Forrás: Népszámlálási adatok alapján Rác Sz. szerkesztése.

vidék, ahol jelentős mezőgazdasági tevékenység is folyik. Szlovénia rövid tengerparttal rendelkezik, de minden szempontból fontos számára az adriai kijárat és kapcsolat. A mediterrán területek sajátos történeti fejlődési pályával, s fejlett gazdasággal rendelkeznek (37. táblázat).

Az ország egészéhez képest a Dél-Pannon térség kedvezőtlen demográfiai, gazdasági kondíciókkal rendelkezik (RePUS 2007). A regionális különbségek elsősorban a nyugati és középső területek, valamint a keleti országrész között jelentősek. Ez nem új jelenség, a két keleti statisztikai régió növekedési potenciálja mindig elmaradt a ljubljana-i és az adriai területekhez képest.

Szlovénia területi és települési folyamatai a legtöbb szempontból különböznek a volt jugoszláv tagállamokban tapasztalhatóaktól, mivel az alakító tényezők alapvetően eltérnek: etnikailag (vallásilag) a leghomogénebb országnak tekinthető, hagyományosan a térség legfejlettebb régiója, az államszövetségből való kiválása a legkevesebb kárral járt, euroatlanti integrációja rendkívül gyorsan zajlott, közép-európai összehasonlításban is kifejezetten sikeresen kapcsolódott be a globális gazdasági rendszerbe. Átalakulási folyamatai politikai, gazdasági értelemben még markánsabban „elszakadtak” a korábbi államkerettől és inkább a visegrádi országokhoz hasonló utat jártak be.

37. táblázat

Szlovénia statisztikai régióinak népességi adatai, 2011

Statisztikai régió*	NUTS2 régió	Tertület		Népesség, 2002		Népesség, 2011		Népességváltozás, 2002–2011		Népsűrűség	
		km ²	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő/km ²	%
<i>Drávavidék</i>	Kelet	2 170	10,70	310 743	15,82	323 119	15,76	12 376	4,0	148,9	147,2
Gorenjska	Nyugat	2 137	10,54	195 885	9,97	203 427	9,92	7 542	3,9	95,2	94,1
Goriška	Nyugat	2 325	11,47	118 511	6,03	119 146	5,81	635	0,5	51,2	50,7
Jugovzhodna Slovenija	Kelet	2 675	13,19	136 474	6,95	142 483	6,95	6 009	4,4	53,3	52,7
Koroška	Kelet	1 041	5,13	73 296	3,73	72 494	3,54	-802	-1,1	69,6	68,9
<i>Muravidék</i>	Kelet	1 337	6,59	120 875	6,15	119 145	5,81	-1 730	-1,4	89,1	88,1
Notranjsko-kraška	Kelet	1 456	7,18	50 243	2,56	52 287	2,55	2 044	4,1	35,9	35,5
Obalno-kraška	Nyugat	1 044	5,15	102 070	5,20	110 760	5,40	8 690	8,5	106,1	104,9
Osrednjeslovenska	Nyugat	2 555	12,60	488 364	24,87	533 213	26,01	44 849	9,2	208,7	206,4
Savinjska	Kelet	2 384	11,76	253 574	12,91	259 726	12,67	6 152	2,4	108,9	107,7
Spodnjeposavska	Kelet	885	4,37	68 565	3,49	70 167	3,42	1 602	2,3	79,3	78,4
Zasavska	Kelet	264	1,30	45 436	2,31	44 222	2,16	-1 214	-2,7	167,5	165,6
Szlovénia		20 273	100,00	1 964 036	100,00	2 050 189	100,00	86 153	4,4	101,1	100,0

* Dólt betűvel Dél-Pannónia statisztikai régiói; ** 2002 = 100.

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

Szlovénia települési-településhálózati alapstruktúráját, karakterét lényegében meghatározza az apró települések magas száma. 1991-ben az ország 5946, míg 2012-ben 6031 településsel rendelkezett. A településállomány és annak elaprózott jellege az ország területi, gazdasági, társadalmi sajátosságainak egyik lényegi tényezője. A településállomány 2012-ben 211 municípiumba volt szervezve közigazgatásilag. Egy municípiumba átlagosan majdnem 29 település tartozott.

A körzeti jelleggel működő közigazgatási községek maguk is elaprózottak népességszám tekintetében. 110 municipium (52,2%) lakosság száma öt ezer fő alatt marad, s ezekben él a népesség 15,4%-a. Elég egy áttekintő pillantást vetnünk a 2012. évi szlovén statisztikai évkönyv municípium-elosztási térképére, hogy evidencia jelleggel azonnal világos legyen számunkra: az elaprózott területi struktúra egyik leginkább atomizált részelemét a két Dél-Pannóniához sorolt statisztikai régióban találjuk. A Muravidék 27, a Drávavidék pedig 41 municípiumot foglal keretbe. Egészében véve tehát az ország összes működő municípiumának 32%-a a két statisztikai egységben van.

A Muravidék 27 municípiuma 346 települést foglal magában. Egy minícipiura átlagban 12,8 település esik. Még elaprózottabb a Drávavidék, ahol a 41 municípium 678 települést integrál (átlagban 16,5 települést).

Az országot a lakott helyek, a csoportos települések viszonylag egyenletes elosztása és közepes urbanizációs szint jellemzi. Lényegi, strukturális elem, hogy a népesség 44,3%-a ezer főnél kisebb településeken él. 2011-ben a különböző statisztikai kiadványok kis eltéréssel arra az eredményre jutottak, hogy Szlovénia 2 millió fős lakosságának fele tekinthető városlakónak, a másik fele pedig rurális területeken él.

Az 1991 utáni időszakban a város közigazgatási és funkcionális fogalma is problémákat vetett fel Szlovéniában. A szlovén önkormányzati törvény szerint a város az a település, melynek lakosság száma meghaladja a 3000 főt, népességszáma és népsűrűsége, gazdasági fejlettsége, történelmi múltja a címre szinte kijelöli. 2005-ig a nemzetgyűlés adta meg a városi címet a helyi önkormányzat kérésére, azóta a kormány. 2011-ben 67 város rendelkezett a kitüntetett címmel.

A funkcionális értelemben vett városok körét általában a 10 ezer fő fölötti települési körben vonják meg Szlovéniában mind a statisztikusok, mind pedig a településtudomány képviselői. 2011-ben a népszámláláskor 16 település lépte túl ezt a határértéket.

Ha az urbánus települések problematikájának egészét tekintjük át (38–39. táblázat), akkor azt kell megállapítanunk, hogy a 67 város játszik meghatározó szerepet, mint a népesség települési helye. A másik három urbánus települési kategória inkább csak árnyalja a képet.

Szlovéniát az európai összehasonlító jellegű kutatások a leginkább policentrikus európai országok közé sorolják (Nordregio 2004), mivel városhálózata

funkcionális szempontból kiegyensúlyozott. A városállomány dinamikáját tekintve is kiegyenlített. A kiválás és rendszerváltás óta a városlakók száma egészében véve stagnált, miközben Szlovénia népességszáma néhány tízezer fővel gyarapodott.

Mindössze hét város népességgyarapodása haladta meg a 10%-ot 1991–2010 között. A városok népességnagyságában ilyen körülmények között nem történt alapvető változás. 1991 és 2009 között a 20 ezer főnél népesebb települések rangsora nem változott. Az átalakulás időszakának egyik sajátos kérdéskörét Maribor jelenti, ahol némileg csökkent a lakosság száma.

Az ország térszerkezeti tengelyét (az államterület hossztengelyével egybeeső) Muraszombat–Maribor–Ljubljana–Koper városvonal és közlekedési folyosó jelenti. E térszerkezeti tengely egyszerre fűzi fel az ország minden jelentősebb központját, köti össze a tengerrel és a szomszédos országokkal (Ausztria, Magyarország, Horvátország, Olaszország). Az ország területének sajátosságai miatt a központok egy része szerves összeköttetést teremt a szomszédos országok településhálózatával is.

Ha funkcionális-nagyságrendi szempontból közelítünk Szlovénia városállományához, illetve városhálózatához, akkor a szlovéniai kutatási eredményekre támaszkodva a belső funkcionális pozíció bázisán legalább három kategóriába kell sorolnunk a városokat (38. táblázat).

38. táblázat

Szlovénia statisztikai régióinak települési alapadatai, 2011

Statisztikai régió	Települések		Átlagos településméret		Település-sűrűség		Átlagos településméret	
	db	%	fő	%	db/100 km ²	%	km ²	%
<i>Drávavidék</i>	678	11,24	477	140,2	31,2	105,0	3,2	95,2
Gorenjska	468	7,76	435	127,9	21,9	73,6	4,6	135,8
Goriška	398	6,60	299	88,1	17,1	57,5	5,8	173,8
Jugovzhodna Slovenija	1050	17,41	136	39,9	39,3	131,9	2,5	75,8
Koroška	144	2,39	503	148,1	13,8	46,5	7,2	215,1
<i>Muravidék</i>	346	5,74	344	101,3	25,9	87,0	3,9	115,0
Notranjsko-kraška	264	4,38	198	58,3	18,1	60,9	5,5	164,1
Obalno-kraška	294	4,87	377	110,8	28,2	94,7	3,6	105,6
Osrednjeslovenska	1028	17,05	519	152,6	40,2	135,2	2,5	73,9
Savinjska	834	13,83	311	91,6	35,0	117,6	2,9	85,0
Spodnjeposavska	413	6,85	170	50,0	46,7	156,9	2,1	63,7
Zasavska	114	1,89	388	114,1	43,2	145,2	2,3	68,9
Szlovénia	6031	100,00	340	100,0	29,7	100,0	3,4	100,0

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

39. táblázat

Szlovénia statisztikai régióinak közigazgatási alapadatai, 2011

Statisztikai régió	Városok		Önkormányzatok*		Önkormányzatra eső népesség	
	db	%	db	%	fő	%
<i>Drávavidék</i>	5	7,46	41	19,43	7 881	81,1
Gorenjska	9	13,43	18	8,53	11 302	116,3
Goriška	6	8,96	13	6,16	9 165	94,3
Jugovzhodna Slovenija	5	7,46	21	9,95	6 785	69,8
Koroška	5	7,46	12	5,69	6 041	62,2
<i>Muravidék</i>	4	5,97	27	12,80	4 413	45,4
Notranjsko-kraška	3	4,48	6	2,84	8 715	89,7
Obalno-kraška	6	8,96	7	3,32	15 823	162,8
Osrednjeslovenska	11	16,42	26	12,32	20 508	211,1
Savinjska	7	10,45	33	15,64	7 870	81,0
Spodnjeposavska	3	4,48	4	1,90	17 542	180,5
Zasavska	3	4,48	3	1,42	14 741	151,7
Szlovénia	67	100,00	211	100,00	9 717	100,0

*A városi önkormányzatokkal együtt.

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

Az európai viszonylatban kis lélekszámú főváros, Ljubljana az ország hatalmi és kulturális központja (a főváros tekinthető az ország egyetlen országos szintű funkcionális központjának), s ezen túl egyben az ország középső területének döntő részén fontos regionális jellegű kereskedelmi, tudományos és oktatási centrum is. Kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően a közlekedési rendszer legfőbb csomópontja. A dinamikusan fejlődő Ljubljana magas életminőséget és jó munkaerő-piaci pozíciót kínál a lakosság, illetve a befektetők számára. A fővárosi agglomeráció népessége stabilan növekszik, részben az országos viszonylatban magas természetes szaporodásnak, részben a migrációs pozitívumnak köszönhetően.

A második legnagyobb lélekszámú, s a legtöbb regionális funkcióval rendelkező település, a közel százezres Maribor, a keleti országrész regionális központja. A XX. században jelentős lakosságcserén ment keresztül. Hagyományai és földrajzi helyzete miatt korábban jelentős jugoszláv ipari központtá fejlődött, így az egykori piacok rendszerváltást követő elvesztése súlyos helyzetbe hozta gazdaságát. Bár a kilencvenes évek átalakulása sikeresnek mondható, gazdasági és demográfiai mutatói jóval kedvezőtlenebbek a fővárosénál. Legfontosabb kitörési pontja tudásközponti szerepe. Maribor és a 60 kilométerre fekvő osztrák

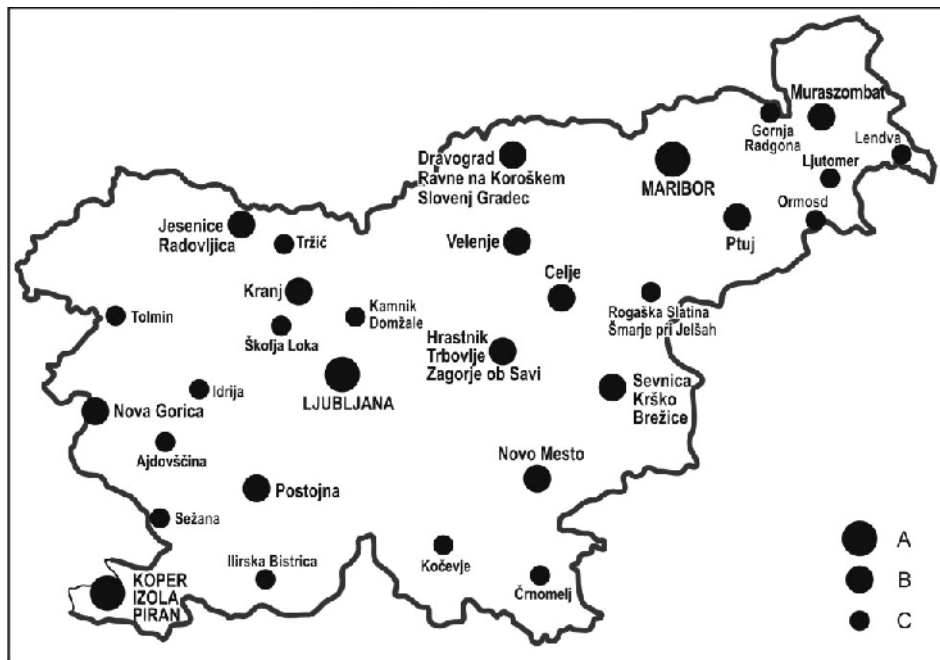
Graz hagyományos gazdasági és kulturális kapcsolatainak gyors bővülése és elmélyülése folyik (ÖIR 2006) (35. ábra).

Egészében a Dél-Pannóniához tartozó két statisztikai körzet fontos térszerkezeti elemet jelent az országon belül (Ausztria, Horvátország, Magyarország felé is hordoz kapcsolatokat). Maribor, az ország második legnépesebb funkcionális központja miatt országos tekintetben is lényeges szerepet játszik. Településhálózatában a kis lélekszámú települések dominálnak, a települések lokális infrastruktúrája meghaladja némileg az országos átlagot. A közszolgáltatások biztosítása szempontjából a településközi kapcsolatok kiemelkedő jelentőségűek.

A Dél-Pannóniához sorolt két szlovén statisztikai körzet belső település- és városhálózata szinte minden tekintetben elaprózott (40. táblázat). Lényegében Maribor szerepe a meghatározó az egész vizsgált térségben. Maribor mellett Ptuj és Muraszombat szerepe emelhető ki területi kapcsolataikat illetően.

35. ábra

Szlovénia funkcionális városhálózata



Jelmagyarázat: A – Nemzetközi jelentőségű várostérség; B – Nemzeti jelentőségű várostérség;

C – Regionális jelentőségű urbánus központ.

Forrás: SDSS 2004.

40. táblázat

Urbánus települések Szlovéniában, 2012

Statistikai régió	1. kategória		2. kategória		3. kategória		4. kategória		Összesen	
	db	fő	db	fő	db	fő	db	fő	db	fő
<i>Drávavidék</i>	5	129 072	3	7 744	1	2 551	20	13 920	29	153 287
Gorenjska	9	87 007	2	5 007	3	6 290	12	11 083	26	109 387
Goriška	6	36 269	–	–	4	6 620	4	6 130	14	49 019
Jugovzhodna Slovenija	5	44 678	1	3 478	–	–	2	1 593	8	49 749
Koroška	5	25 630	3	7 557	–	–	1	699	9	33 886
<i>Muravidék</i>	4	21 289	1	2 142	2	3 914	1	1 271	8	28 616
Notranjsko-kraška	3	17 674	–	–	1	2 069	–	–	4	19 743
Obalno-kraška	6	55 166	1	2 939	–	–	1	2 172	8	60 277
Osrednjeslovenska	11	348 376	–	–	4	8 504	8	7 411	23	364 291
Savinjska	7	86 047	4	10 281	6	11 259	1	228	18	107 815
Spodnjeposavska	3	18 353	1	2 282	–	–	1	1 030	5	21 665
Zasavska	3	26 925	–	–	–	–	–	–	3	26 925
Szlovénia	67	896 486	16	41 430	21	41 207	51	45 537	155	1 024 660

Megjegyzés: 1. kategória – 3000 főnél népesebb település (formális kritérium); 2. kategória – 2000–2999 fős település több munkahellyel, mint ahány foglalkoztatott helyben lakik (formális-funkcionális kritérium); 3. kategória – önkormányzati székhely legalább 1400 lakossal és ezt meghaladó munkahellyel, vagy önkormányzati székhely legalább 2000 lakossal (formális-funkcionális kritérium); 4. kategória – szuburbán települések, amelyek területileg és funkcionálisan (munkaerő ingázással) integrálódnak 5000 főnél népesebb városokhoz (morfológiai-funkcionális kritérium).

Forrás: Statisztikai évkönyv adatai alapján a szerzők számításai.

A Drávavidék öt formális statisztikai kritériumnak megfelelő várossal rendelkezik. A 94 984 lakosú Mariborhoz 20 szuburbán település tartozik, az agglomeráció közel 110 ezer fő. A városi címmel rendelkező Ptuj 18 127 fő, míg Slovenska Bistrica 7573, Ruše 4457, Miklavž na Dravskem polju 3931 fős urbánus települések. Formális-funkcionális szempontból Lenart v Slovenskih Goricah, Ormosd, Rače és Spodnje Hoče számít urbánusnak. A Muravidék legnagyobb, városi címmel rendelkező települése Muraszombat, amelyhez mindössze egy szuburbán település tartozik, az agglomeráció így 12 861 fő. A statisztika szerint három település számít formális szempontból urbánusnak: Gornja Radgona (3130), Lendva (3116) és Ljutomer (3453). Beltinci, Radenci és Turnišče a formális-funkcionális kritériumok szerint számít városi településnek.

3.2. Dél-Pannónia településhálózati pozíciója Horvátországban

Horvátország három nagy domborzati egységre osztható: az alföldi-dombvidéki (pannóniai) és a tengerparti (adriai) régióra, valamint a kettőt elválasztó középhegységi (dinári) részre. Alakja meglehetősen sajátos, messze áll a politikai földrajzban kialakult kompakt államalak formától. Az ország nem csak hosszú tengerparti szakasszal rendelkezik, de folyóvizekben is gazdag. Egyfajta belső tengelyként, illetve határfolyóként funkcionál a Száva, nagy fontosságú határfolyói továbbá a Duna és a Dráva.

A területi, településhálózati különbségeket sok tekintetben természetesnek kell vennünk egy olyan markánsan eltérő domborzati adottságokkal rendelkező ország esetében, mint Horvátország. A gazdaság szempontjából ez a többféle jövedelemszerzési tevékenységre lehetőséget adó sokoldalúság inkább előny, mint hátrány. A településhálózat és a gazdaságszerkezet nagyrészt kötődik a természetföldrajzi tájegységhez, bár a domborzat szerepe nem kizárólagos.

A történetileg kialakult regionális különbségeket az átmenet időszaka kiélezte. Az ország súlyos társadalmi, gazdasági és települési károkat szenvedett a délszláv háborúban. A polgárháború az érintett területeken eltérő mértékű és jellegű pusztítással járt. A konfliktus következményei nélkül nem lehet megérteni a sajátos regionális, városhálózati problémákat és az azok kezelésére irányuló szakpolitikák prioritásait. Speciális kezelést igénylő hátrányos térségekké váltak a háború sújtotta területek és a hősiesség szimbólumává vált, részben lerombolt Vukovár városa is. Az újjáépítésben jelentős szerephez jut a terület- és településfejlesztés. (A megye 2007–2013 közötti fejlesztési stratégiája, melyet a megyei önkormányzat készített és adott ki, nem győzi hangsúlyozni, hogy a hatalmas potenciállal rendelkező megye az ország egyik legszegényebb, s leginkább elmaradott megyéjévé vált 1991 után.)

Horvátországban – mint korábban is mindig – a 2011-es népszámláláskor is elaprózott településállományt regisztráltak. Az ország lélekszáma (4 784 265 fő) és a települések átlagos lélekszáma 1991-ben volt a legmagasabb (715), azóta folyamatosan csökkent. 2011-ben az átlagos településnagyság 634 fő volt. Az ország és a települések népességszámának folyamatos csökkenése egyfajta szintetikus mutatója az 1991 után lejátszódó bonyolult demográfiai, etnikai-nemzeti, politikai, gazdasági és társadalmi folyamatoknak (41–43. táblázat).

A 2012. évi horvát statisztikai évkönyv részletesen bontott adatai szerint:

- A 6756 település közül 150 lakatlan volt, részben a korábbi háborús konfliktus miatt. Ezeket a településeket fokozatosan be fogják olvasztani valamelyik szomszédos településbe, hiszen lakosság nélkül valójában nincs település.

41. táblázat

Horvátország megyéinek népességi alapadatai, 2011

Megye ¹	NUTS2 régió ²	Terület		Népesség, 2001		Népesség, 2011		Népességváltozás, 2001–2011		Népűrűség	
		km ²	%	fő	%	fő	%	fő	% ³	fő/km ²	%
<i>Belovár-Bilogora</i>	P	2 640	4,66	133 084	3,00	119 764	2,80	-13 320	-10,0	45,4	59,9
<i>Bród-Szávamente</i>	P	2 030	3,59	176 765	3,98	158 575	3,70	-18 190	-10,3	78,1	103,2
<i>Dubrovnik-Neretva</i>	A	1 781	3,15	122 870	2,77	122 568	2,86	-302	-0,2	68,8	90,9
<i>Eszék-Baranya</i>	P	4 155	7,34	330 506	7,45	305 032	7,12	-25 474	-7,7	73,4	97,0
<i>Isztria</i>	A	2 813	4,97	206 344	4,65	208 055	4,86	+1 711	+0,8	74,0	97,7
<i>Kapronca-Körös</i>	É	1 748	3,09	124 467	2,80	115 584	2,70	-8 883	-7,1	66,1	87,3
<i>Karlovác</i>	P	3 626	6,41	141 787	3,20	128 899	3,01	-12 888	-9,1	35,5	47,0
<i>Krapina-Zagorje</i>	É	1 229	2,17	142 432	3,21	132 892	3,10	-9 540	-6,7	108,1	142,8
<i>Lika-Zengg</i>	A	5 353	9,46	53 677	1,21	50 927	1,19	-2 750	-5,1	9,5	12,6
<i>Muraköz</i>	É	729	1,29	118 426	2,67	113 804	2,66	-4 622	-3,9	156,1	206,2
<i>Pozsega-Szlavónia</i>	P	1 823	3,22	85 831	1,93	78 034	1,82	-7 797	-9,1	42,8	56,5
<i>Šibenik-Knin</i>	A	2 984	5,27	112 891	2,54	109 375	2,55	-3 516	-3,1	36,7	48,4
<i>Split-Dalmácia</i>	A	4 540	8,02	463 676	10,45	454 798	10,61	-8 878	-1,9	100,2	132,3
<i>Sziszék-Moslavina</i>	P	4 468	7,89	185 387	4,18	172 439	4,02	-12 948	-7,0	38,6	51,0
<i>Tengermellék-Hegyvidék</i>	A	3 588	6,34	305 505	6,88	296 195	6,91	-9 310	-3,0	82,6	109,0
<i>Vára sd</i>	É	1 262	2,23	184 769	4,16	175 951	4,11	-8 818	-4,8	139,4	184,1
<i>Vérőce-Drávamente</i>	P	2 024	3,58	93 389	2,10	84 836	1,98	-8 553	-9,2	41,9	55,4
<i>Vukovár-Szerém</i>	P	2 454	4,34	204 768	4,61	179 521	4,19	-25 247	-12,3	73,2	96,6
<i>Zadar</i>	A	3 646	6,44	162 045	3,65	170 017	3,97	+7 972	+4,9	46,6	61,6
<i>Zágráb</i>	É	3 060	5,41	309 696	6,98	317 606	7,41	+7 910	+2,6	103,8	137,1
<i>Zágráb város</i>	É	641	1,13	779 145	17,56	790 017	18,44	+10 872	+1,4	1 232,5	1 627,8
Horvátország		56 594	100,00	4 437 460	100,00	4 284 889	100,00	-152 571	-3,4	75,7	100,0

Megjegyzés: 1 – Dólt betűvel Dél-Pannónia megyei; 2 – É – Északnyugat-Horvátország (2013-tól Kontinentális-Horvátország), P – Pannon-Horvátország (2013-tól Kontinentális-Horvátország), A – Adriai-Horvátország; 3 – 2001=100.

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

42. táblázat

Horvátország megyéinek települési adatai, 2011

Megye	Települések		Átlagos településméret		Településsűrűség		Átlagos településméret	
	db	%	fő	%	db/100 km ²	%	km ²	%
<i>Belovár-Bilogora</i>	323	4,78	371	58,5	12,2	102,5	8,2	97,6
<i>Bród-Szávamente</i>	185	2,74	857	135,1	9,1	76,3	11,0	131,0
<i>Dubrovnik-Neretva</i>	230	3,40	533	84,0	12,9	108,2	7,7	92,4
<i>Eszék-Baranya</i>	263	3,89	1 160	182,9	6,3	53,0	15,8	188,6
<i>Isztria</i>	655	9,70	318	50,1	23,3	195,1	4,3	51,3
<i>Kapronca-Körös</i>	264	3,91	438	69,0	15,1	126,5	6,6	79,0
<i>Karlovác</i>	649	9,61	199	31,3	17,9	149,9	5,6	66,7
<i>Krapina-Zagorje</i>	423	6,26	314	49,5	34,4	288,3	2,9	34,7
<i>Lika-Zengg</i>	255	3,77	200	31,5	4,8	39,9	21,0	250,6
<i>Muraköz</i>	131	1,94	869	137,0	18,0	150,5	5,6	66,4
<i>Pozsega-Szlavónia</i>	277	4,10	282	44,4	15,2	127,3	6,6	78,6
<i>Šibenik-Knin</i>	199	2,95	550	86,7	6,7	55,9	15,0	179,0
<i>Split-Dalmácia</i>	368	5,45	1 236	194,9	8,1	67,9	12,3	147,3
<i>Sziszék-Moslavina</i>	456	6,75	378	59,6	10,2	85,5	9,8	117,0
<i>Tengermellék-Hegyvidék</i>	510	7,55	581	91,6	14,2	119,1	7,0	84,0
<i>Vára sd</i>	302	4,47	583	91,9	23,9	200,5	4,2	49,9
<i>Vérőce-Drávamente</i>	188	2,78	451	71,1	9,3	77,8	10,8	128,5
<i>Vukovár-Szerém</i>	85	1,26	2 112	333,0	3,5	29,0	28,9	344,6
<i>Zadar</i>	229	3,39	742	117,1	6,3	52,6	15,9	190,1
<i>Zágráb</i>	694	10,27	458	72,2	22,7	190,0	4,4	52,6
<i>Zágráb város</i>	70	1,04	11 286	1 779,5	10,9	91,5	9,2	109,3
Horvátország	6 756	100,00	634	100,0	11,9	100,0	8,4	100,0

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

43. táblázat

Horvátország megyéinek közigazgatási alapadatai, 2011

Megye	Városok		Községek		Önkormányzatra eső népesség	
	db	%	db	%	fő	%
<i>Belovár-Bilogora</i>	5	3,94	18	4,20	5 207	67,6
<i>Bród-Szávamente</i>	2	1,57	26	6,06	5 663	73,5
Dubrovnik-Neretva	5	3,94	17	3,96	5 571	72,3
<i>Eszék-Baranya</i>	7	5,51	35	8,16	7 263	94,2
Isztria	10	7,87	31	7,23	5 075	65,8
<i>Kapronca-Körös</i>	3	2,36	22	5,13	4 623	60,0
Karlovác	5	3,94	17	3,96	5 859	76,0
<i>Krapina-Zagorje</i>	7	5,51	25	5,83	4 153	53,9
Lika-Zengg	4	3,15	8	1,86	4 244	55,1
<i>Muraköz</i>	3	2,36	22	5,13	4 552	59,1
<i>Pozsega-Szlavónia</i>	5	3,94	5	1,17	7 803	101,3
Šibenik-Knin	5	3,94	15	3,50	5 469	71,0
Split-Dalmácia	16	12,60	39	9,09	8 269	107,3
<i>Sziszek-Moslavina</i>	6	4,72	13	3,03	9 076	117,8
Tengermellék-Hegyvidék	14	11,02	22	5,13	8 228	106,8
<i>Varasd</i>	6	4,72	22	5,13	6 284	81,5
<i>Verőce-Drávamente</i>	3	2,36	13	3,03	5 302	68,8
<i>Vukovár-Szerém</i>	5	3,94	26	6,06	5 791	75,1
Zadar	6	4,72	28	6,53	5 001	64,9
<i>Zágráb</i>	9	7,09	25	5,83	9 341	121,2
<i>Zágráb város</i>	1	0,79	–	–	790 017	10 251,1
Horvátország	127	100,00	429	100,00	7 707	100,0

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

- A 100 fő alatti települések száma 2653, az összes település 39,27%-a. Ezekben a településekben él a lakosság 2,66%-a. Ez a kétfajta megoszlás alapvető településpolitikai és településüzemeltetési gondokat vet fel az országban.
- A 100–500 fő közötti települések együttes száma 2766, a települések 40,94%-a. Ebben a nagyságrendi kategóriában él a lakosság 15,25%-a.
- Egészében véve tehát a lakatlan és 500 fő alatti települések együttes száma 5 569, a településállomány 82,43%-a. Ebben a nagyságrendi csoportban az ország össznépességének 17,91%-a él.
- Az ötszáz és kétezer fő közötti települési kategóriába 966 település tartozik. Ebben a településnagyság-kategóriában az ország lakosságának 20,93%-a talál otthonra.

- Kettő-ötezer fő méretű település 143 van, ezeket tekinthetjük a horvát rurális tér mikroközpontjainak. Ezekben a rurális központokban él a lakosság 10,13%-a.
- Ötezer főt meghaladó lélekszámú település mindössze 78 van az országban, ugyanakkor ezekben a településekben él az ország népességének 51%-a. Más megfogalmazásban ez azt jelenti, hogy a településállomány mindössze 1,27%-ában él a lakosság fele. Ez a települési kör már funkcionális tekintetben egyértelműen városnak tekinthető horvát körülmények között és közép-európai összehasonlításban is.
- Az ország fővárosa Zágráb a lakosság mintegy 16%-a számára jelent minden tekintetben országos átlag fölötti körülményeket.

Ez a település-nagyságrendi és népességszám-eloszlási tagolódás minden más kérdésben lényegi elemként megjelenik. Nem lehet társadalmi, gazdasági, szolgáltatási, közigazgatási összefüggéseket elemezni ennek az alapadottságnak, illetve viszonylag merev feltételrendszernek a számon tartása nélkül.

A városodás (a városok számának növekedése) részben a közigazgatási reformnak köszönhető, amikor is Horvátország 1992-ben visszatért a saját történeti hagyományaihoz. Az új állam új közigazgatási rendszerébe 70 városi jogállású települést hozott. 1995-ben alapvető városszám-robbanás következett be az országban, a városi jogállású települések száma 122-re nőtt. Ezzel a „városforradalommal” lényegében ki is alakult a városállomány, hiszen 2012-re mindössze 127-re emelkedett a városi jogállású települések száma. Jelentős különbségek vannak megyénként a városállományt tekintve: a Tengermelléken 10–16 várossal találkozunk, míg Dél-Pannóniában 3–6 között változik a városok száma megyénként (36. ábra).

A városiasodás lényegében megfelel az ország történelmi fejlődési pályájának, valamint a gazdasági fejlettségi állapotának. Nemzetközi mércével mérve a közepes urbanizáltsági szintű országok közé sorolják Horvátországot. A városi népesség aránya csaknem 55% országos szinten, amely jelentős belső különbségeket fed el (44. táblázat).

A városállomány nagyságrendileg erősen tagolt. Az ötezer fő alatti városok száma 18, az öt és tízezer fő közöttieké 42. A 60 kisváros a városállomány 47,24%-át teszi ki, ugyanakkor a városi népességnek csak 14,33%-a él bennük. A horvát városállomány így számszerű tagolását tekintve kisváros-specifikus. A kisvárosok karaktere, funkcionális és foglalkoztatási struktúrája jelentősen eltér egymástól. A tengerparti városok szignifikánsan más struktúrákat mutatnak, mint a dél-pannóniaiak.

A 10–15 ezer fő közötti kategóriába tartozó 30 város – földrajzi környezetétől függően – részben már komoly szolgáltató és oktatási központnak számít. A lakosság 12,35%-át befogadva lényeges területi szereppel bír.

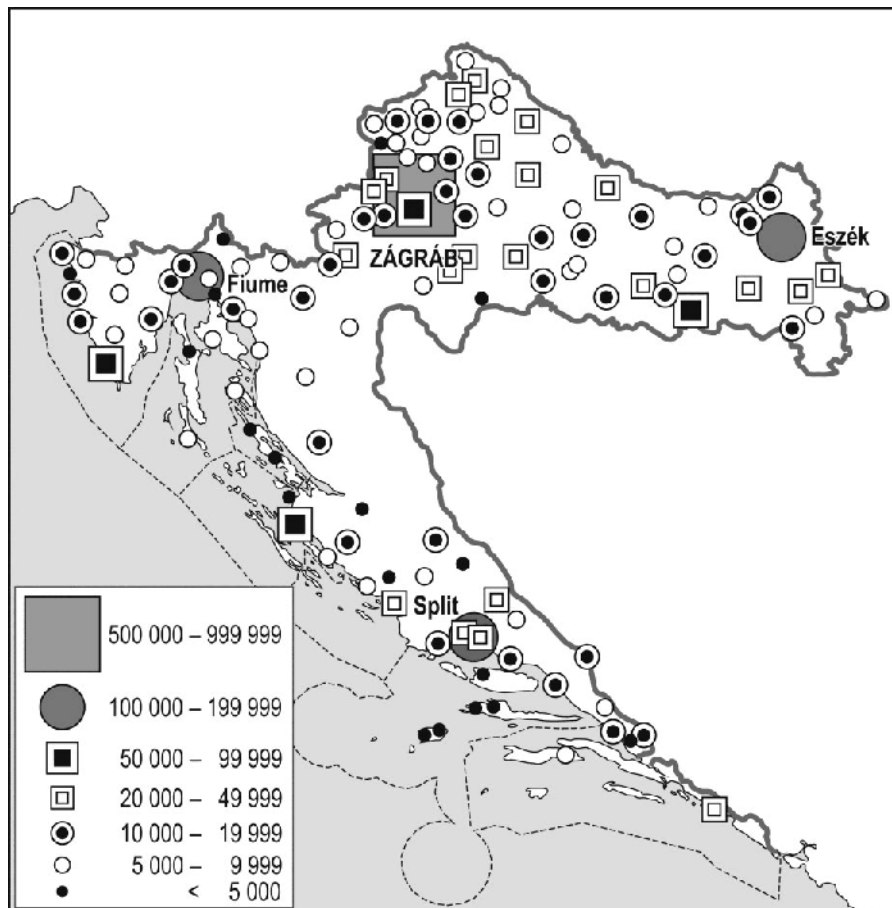
19 város lakosságszáma a 15–30 ezres kategóriába esik. Ebben a városnagysági körben már megjelennek a megyeszékhelyek is, tehát egy részük fontos adminisztratív területi kapcsolatformáló szereppel is rendelkezik.

A 30–50 ezer fő között kilenc város, míg 50 és 80 ezer fő között további öt város található. Ezek a középvárosi hálózat gerincét jelentik. Megyeszékhelyi funkcióik mellett jelentős a gazdasági szerepük is.

Három közigazgatási értelemben vett város – Eszék, Fiume (Rijeka), Split – lakosságszáma meghaladja a százezer főt. Ebben a három városban él a városi népesség 13,75%-a. Regionális, nagytérési funkcióik vannak.

36. ábra

Horvátország városai, 2011



Forrás: Népszámlálási adatok alapján Rácz Sz. szerkesztése.

44. táblázat

Urbanizáció Horvátország megyéiben, 2011

Megye	Városok népessége, fő	Megye népessége, fő	Városi népesség aránya, %
Zágráb város	790 017	790 017	100,00
Split-Dalmácia	289 927	454 798	63,75
Tengermellék-Hegyvidék	179 687	296 195	60,67
Isztria	109 451	208 055	52,61
Šibenik-Knin	55 422	109 375	50,67
Zadar	84 883	170 017	49,93
Karlovác	63 915	128 899	49,59
Eszék-Baranya	139 696	305 032	45,80
Dubrovnik-Neretva	55 361	122 568	45,17
Vukovár-Szerém	80 353	179 521	44,76
Sziszek-Moslavina	76 575	172 439	44,41
Pozsega-Szlavónia	32 464	78 034	41,60
Bród-Szávamente	65 352	158 575	41,21
Belovár-Bilogora	45 183	119 764	37,73
Kapronca-Körös	41 535	115 584	35,93
Lika-Zengg	17 983	50 927	35,31
Verőce-Drávamente	28 850	84 836	34,01
Zágráb	101 527	317 606	31,97
Varasd	55 571	175 951	31,58
Muraköz	22 915	113 804	20,14
Krapina-Zagorje	18 054	132 892	13,59
Összesen	2 354 721	4 284 889	54,95

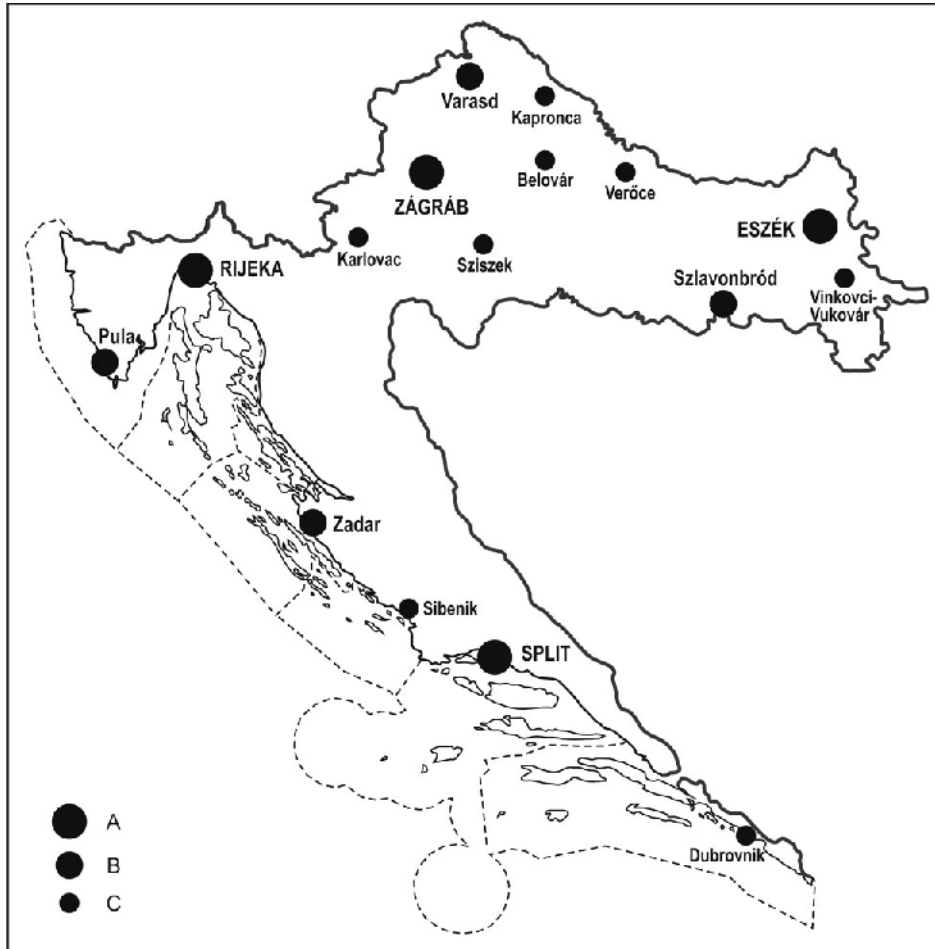
Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

Zágráb az ország egyetlen igazi nagyvárosa. A maga csaknem 800 ezer fő lakosával. (A közigazgatási város maga is 70 települést foglal keretbe). A fővárosban él a városi népesség 26,19%-a).

Ha az ország településhálózati, térszerkezeti sajátosságainak kutatására fókuszáló horvát vizsgálatok eredményeit összegezzük, akkor a következőket kell országos sajátosságként (37. ábra) kiemelni:

- Horvátország térszerkezeti és településhálózati szempontból – jelentős részben a differenciált természeti földrajzi struktúrák következtében – nagyon bonyolult. Zágráb fővárosként kiemelkedő politikai, gazdasági, kulturális pozíciókkal rendelkezik az országon belül. Térszerkezeti centrum-

37. ábra

Horvátország funkcionális városhálózata

Jelmagyarázat: A – Nemzetközi jelentőségű várostérség/makroregionális centrum; B – Nemzeti jelentőségű várostérség/regionális központ néhány makroregionális funkcióval; C – Regionális jelentőségű urbánus központ/regionális centrum.

Forrás: Magaš 2003.

szerpe részben annak következtében alakult ki, hogy összekapcsolja gazdasági, közlekedési tekintetben az ország földrajzi makrorégióit.

- Horvátország – annak ellenére, hogy történetileg erősen centralizáltan működött – inkább egy policentrikus városhálózattal rendelkező országgént írható le, ami elsősorban heterogén és különleges alakú államterületének

köszönhető. Az állam területi alakja mintegy „előrejelzi” a nagyobb városok térszerkezeti pozíciójának alakulását.

- A horvát városhierarchia csúcsán minden tekintetben a főváros áll. Zágráb meghatározó oktatási, kulturális, közlekedési és gazdasági központ, az ország növekedési pólusa (*Koči-Pavlaković – Pejnović 2005*). A szűken vett város mintegy 700 ezer fős, a teljes agglomeráció meghaladja az egymilliót, amely a posztszocialista városi formák számos jellemzőjét magán viseli (*Slavuj – Cvitanović – Prelogović 2009*). A városhálózat második vonalát három, sokoldalúan fejlett makroregionális központ képezi, amelyek elhelyezkedésükből adódóan más jellemzőkkel rendelkeznek.

Az ország össznépességéhez képest nagy lélekszámú nemzeti főváros mellett (funkcionálisan alatta) három nagyváros, illetve vonzáskörzeti régió jött létre az országban:

- Eszék Szlavónia központjaként – különösen megszabadulva Újvidék és Belgrád „árnyékától” – az ország önállóvá válása óta, lényegi szerepet játszik a Duna–Dráva–Száva keleti térségében. Makroregionális hatóterületét nyugat felé Zágráb hatása zárja le. A legtöbb horvát kutatás szerint Zágráb hatása (vonzáskörzete) Verőcégig érvényesül.
- Fiume az ország egyik legjelentősebb tengeri kikötőjeként a horvát Adria északi területein játszik domináns szerepet. Idegenforgalmi tekintetben nemzetközi jelentőségű a város.
- A horvát Adria déli részének meghatározó makroregionális központja Split. A város igazgatási, gazdasági, kulturális, idegenforgalmi stb. központ. Számottevő szerepe van a horvát külgazdasági kapcsolatok bonyolításában.
- A nagyregionális központok „alatti” második város csoport mindössze négy egységből áll, a makroregionális központokhoz való kapcsolódásuk az igazán érdekes, s nem az egymással való „versenyük”.
- A harmadik funkcionális városvonal nyolc elemből áll ugyan, de ezek meghatározó többsége Zágráb szélesebb értelemben vett funkcionális zónájának a peremén tölt be jelentősebb szerepet.

Dél-Pannónia településhálózati tekintetben Horvátország nagyon fontos részét képezi, s egyszerre fogadja be a nemzeti fővárost (annak nemzetközi, országos, makro- és mezoregionális funkcióival, hatásaival), valamint Eszéket az ország keleti területeinek makroregionális központját (*45. táblázat*).

Dél-Pannónia megyéiben az országos folyamatok tükröződnek, ezekben is jelentősen emelkedett a városi jogállású települések száma (Muraköz megyében három, Varasd és Sziszek megyében hat-hat város volt 2011-ben).

45. táblázat

Dél-Pannónia pozíciója Horvátországban, 2011

Megnevezés	Horvátország	Dél-Pannónia	Dél-Pannónia az országos adat %-ában
Terület, km ²	56 594	28 263	49,94
Népesség, 1991, fő	4 784 265	3 019 475	63,11
Népesség, 2001, fő	4 437 460	2 868 665	64,65
Népesség, 2011, fő	4 284 889	2 744 055	64,04
Népességváltozás, 1991–2011, %	–10,4	–9,1	87,39
Népességváltozás, 2001–2011, %	–3,4	–4,3	126,34
Népsűrűség, fő/km ²	75,7	97,1	128,23
Városok száma	127	62	48,82
Községek száma	429	252	58,74
Települések száma	6 756	3 661	54,19
Településsűrűség, db/100 km ²	11,9	13,0	108,51
Átlagos településnagyság, fő	634	750	118,18
Átlagos településméret, km ²	8,4	7,7	92,16

Megjegyzés: 2001-től megváltozott a teljes népesség számítása.

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

A megyeszékhelyek – Eszék kivételével, melynek népességszáma meghaladta a százezer főt – kis- és középvárosok, a megyéjükben lényeges településhálózati kapcsolatteremtők és -formálók.

A 429 municípium megyei területi eloszlása a földrajzi sajátosságok, adott-ságok és a településtörténeti fejlődés bázisán formálódik. A megyék municípiumállománya erősen eltérő, öt és 39 között alakul. Pozsega megyében az öt város mellett mindössze 5 municípium van, melyek 277 települést foglalnak közigazgatási keretbe. Eszék-Baranya megyében a hét város mellett 35 municípium működik, összesen 263 települést integrálva.

Nemcsak kisvárosi jellegű városállományról, de kis lélekszámú municípiumokról is kell beszélnünk Horvátország esetében. A 429 municípium közül 376 lakosságszáma ötezer fő alatt marad. A municípiumok ilyen jellegű nagyságrendi tagoltsága jelentős mértékben meghatározza a közszolgáltatások működtetésének a lehetőségeit. A kis települések között szükségszerű a településközi kapcsolatok formálása.

3.3. Dél-Pannónia települési sajátosságainak összefoglaló jellemzése

A régió településeinek száma 4685, a megyei szintű (a szlovéniai területeken a statisztikai körzetenként) településsűrűség átlaga 100 km²-re 14,7. A településsűrűséget tekintve a magas átlag jelentős belső eltéréseket, sőt szélsőségeket takar. A már tagolt domborzattal, részben középhegységi sajátosságokkal is rendelkező Krapina-Zagorje (34,4) és az alföldi településkarakterű, részben pedig ártéri jellegű Vukovár-Szerém megye (3,5) a településsűrűség szempontjából szinte „két külön világot” jelent mind a közigazgatás, mind pedig az infrastruktúra, valamint a közszolgáltatások biztosítása tekintetében.

Az átlagos településnagyság 681 fő, így a terület lényegében aprófalvas jellegű. Vukovár-Szerém megye esetében az alföldi jellegűnek tekinthető közép és nagyfalvas, mezővárosi jellegű településtípus fogalmazható meg jellegzetességként.

A régió településhálózatának sajátosságai tovább differenciálódnak, ha nem egyszerűen csak a települések, városok és a községek száma oldaláról vizsgáljuk a struktúrákat, hanem a megye (statisztikai funkcionális régióközpont) és a hozzá rendelt terület belső adottságait, településállományának helyzetét is elemezzük (46–47. táblázat).

A földrajzi-településtudományi értelemben vett települések száma 4685 volt Dél-Pannónia területén. A települések száma a legmagasabb Zágráb megyében (694) és Szlovénia Drávavidék statisztikai egységében (678) volt, amelyek döntő többsége kifejezetten kis létszámú, falusias jellegű település. A hegyi szórvány jellegű települések is nagy számban megjelentek már a két területen.

A másik végletet a települések számát illetően Vukovár-Szerém megye képezte, amelyben mindössze 85 földrajzi értelemben vett településsel találkozhatunk. A 85 település öt városba, s mindössze 26 községbe volt szervezve.

A községek és városok együttes száma 2011-ben 382 volt Dél-Pannónia területén. A két szlovén statisztikai régióban formálisan kilenc városi jogállású települést, míg a horvát részekben 62 várost találhattunk.

A városodás és a városiasodás szempontjából Dél-Pannónia területe elmarad Horvátország és Szlovénia adriai partvidékéhez képest, ahol a városok száma, s a városi népesség aránya lényegesen magasabb, mint itt.

Dél-Pannónia egyik lényegi településhálózati sajátossága a „külső megyeszékhely vonal”. A Dráva völgyében létrejött az Eszék–Verőce–Kapronca–Varasd (s lényegében ide kell sorolnunk Szlovéniában Maribort is, mint statisztikai régió-központot) középváros vonal, mely sok tekintetben nem csak Dél-Pannónia belső együttműködési-kooperációs vonala, hanem tényleges településközi-területi kapcsolatok hordozója Magyarország, a Dél-Dunántúl felé is.

A középvárosi tengely mellett külön alegységet képez az „északnyugati csücsök”. A horvát Muraköz (Csáktornya megyeszékhellyel) és a szlovén Muravidék (funkcionális központja Muraszombat, a muravidéki magyarság kulturális és településhálózati központja Lendva) nem csak Magyarország felé, hanem egymás irányába is potenciális lehetőségeket hordoz.

A Baranya-háromszög „kis külön világ” Pélmonostor központtal. A terület sajátos településszerkezete, a Kopácsi-rét egyedisége még Eszék közelségének ellenére is megjelenik. A terület kiépített közúti híd-kapcsolattal rendelkezik a szerbiai Vajdaság felé, de ezek a kapcsolatok 1991 után többször sajátos tartalmat hordoztak.

Külön településhálózati és együttműködési problémakört, illetve kapcsolati sajátosságokat jelent a Vukovár–Vinkovci–Újlak városhármas Szerbia felé. A jugoszláv szétválás regionális traumájának feldolgozása után ezek a városok érdekeltnek lesznek még inkább a Duna menti együttműködés fejlesztésében.

46. táblázat

Dél-Pannónia megyéinek települési alapadatai, 2011

Megye	Települések		Átlagos település-nagyság		Település-sűrűség		Átlagos településméret	
	db	%	fő	%	db/100 km ²	%	km ²	%
Belovár-Bilogora	323	6,89	371	54,5	12,2	83,0	8,2	120,5
Bród-Szávamente	185	3,95	857	126,0	9,1	61,8	11,0	161,8
Drávavidék*	678	14,47	477	70,1	31,2	211,9	3,2	47,2
Eszék-Baranya	263	5,61	1 160	170,5	6,3	42,9	15,8	233,0
Kapronca-Körös	264	5,64	438	64,4	15,1	102,4	6,6	97,6
Krapina-Zagorje	423	9,03	314	46,2	34,4	233,4	2,9	42,8
Muraköz	131	2,80	869	127,7	18,0	121,9	5,6	82,1
Muravidék*	346	7,39	344	50,6	25,9	175,5	3,9	57,0
Pozsega-Szlavónia	277	5,91	282	41,4	15,2	103,0	6,6	97,1
Sziszek-Moslavina	456	9,73	378	55,6	10,2	69,2	9,8	144,5
Varasd	302	6,45	583	85,7	23,9	162,3	4,2	61,6
Verőce-Drávamente	188	4,01	451	66,4	9,3	63,0	10,8	158,8
Vukovár-Szerém	85	1,81	2 112	310,5	3,5	23,5	28,9	425,7
Zágráb	694	14,81	458	67,3	22,7	153,8	4,4	65,0
Zágráb város	70	1,49	11 286	1 659,4	10,9	74,1	9,2	135,0
Dél-Pannónia	4685	100,00	680	100,0	14,7	100,0	6,8	100,0

* Szlovénia: statisztikai körzet.

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

47. táblázat

Dél-Pannónia megyéinek közigazgatási alapadatai, 2011

Megye	Városok		Önkormányzatok**		Önkormányzatra eső népesség	
	db	%	db	%	fő	%
Belovár-Bilogora	5	7,04	23	6,02	5 207	62,4
Bród-Szávamente	2	2,82	28	7,33	5 663	67,9
Drávavidék*	5	7,04	41	10,73	7 881	94,5
Eszék-Baranya	7	9,86	42	10,99	7 263	87,1
Kapronca-Körös	3	4,23	25	6,54	4 623	55,4
Krapina-Zagorje	7	9,86	32	8,38	4 153	49,8
Muraköz	3	4,23	25	6,54	4 552	54,6
Muravidék*	4	5,63	27	7,07	4 413	52,9
Pozsega-Szlavónia	5	7,04	10	2,62	7 803	93,5
Sziszek-Moslavina	6	8,45	19	4,97	9 076	108,8
Varasd	6	8,45	28	7,33	6 284	75,3
Verőce-Drávamente	3	4,23	16	4,19	5 302	63,6
Vukovár-Szerém	5	7,04	31	8,12	5 791	69,4
Zágráb	9	12,68	34	8,90	9 341	112,0
Zágráb város	1	1,41	1	0,26	790 017	9471,5
Dél-Pannónia	71	100,00	382	100,00	8 341	100,0

* Szlovénia: statisztikai körzet; ** Községi és városi önkormányzatok együtt.

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

Bosznia és Hercegovina irányába elsősorban Bród, kisebb mértékben pedig Sziszek jelenik meg funkcionális együttműködési központként. A nemzetközi közlekedési kapcsolatok, illetve Szarajevó és Banja Luka bekapcsolása a térségi kapcsolatok rendszerébe mindenki érdeke.

Dél-Pannónia meghatározó vallási központja Đakovo, a római katolikus érseki székhely és zarándokhely. A kisváros regionális jelentőségű egyházi, kultikus és kulturális központ. Az érseki székhely egyház-igazgatási területe a történelmi Szlavónia jelentős részét felöleli. Az érsekségnek, illetve részben a településnek is, szoros kapcsolata van Péccsel.

A megyék, illetve statisztikai régiók központosultsága (központ–vidék arányai) nagymértékben különbözik Dél-Pannónián belül (48. táblázat). Dél-Pannónia településhálózati, központosultsági sajátosságai megyei, illetve Szlovéniában statisztikai körzet szintjén szemlélve a következő alaptípusokba sorolhatók.

A nagyváros (Zágráb), illetve a nagyvárosi székhelyű megye esetében egyértelmű, hogy a székhely minden tekintetben dominálja a megye települési sajátosságait, s mellette a többi város csak kis mértékben vesz részt a megye tele-

48. táblázat

A városok súlya Dél-Pannónia megyéiben, 2011

Megye	Székhely	Megye népessége, fő	Székhely népessége, fő	Székhely népessége, népességaránya, %	Egy várostra jutó megyei népesség, fő
Belovár-Bilogora	Belovár	119 764	40 276	33,63	23 953
Bród-Szávamente	Bród	158 575	59 141	37,30	79 288
Drávavidék*	Maribor	323 119	95 171	29,45	64 624
Eszék-Baranya	Eszék	305 032	108 048	35,42	43 576
Kapronca-Körös	Kapronca	115 584	30 854	26,69	38 528
Krapina-Zágorje	Krapina	132 892	12 480	9,39	18 985
Muraköz	Csáktornya	113 804	27 104	23,82	37 935
Muravidék*	Muraszombat	119 145	11 614	9,75	29 786
Pozsega-Szlavónia	Pozsega	78 034	26 248	33,64	15 607
Sziszek-Moslavina	Sziszek	172 439	47 768	27,70	28 740
Varasd	Varasd	175 951	46 946	26,68	29 325
Verőce-Drávamente	Verőce	84 836	21 291	25,10	28 279
Vukovár-Szerém	Vukovár	179 521	27 683	15,42	35 904
Zágráb	Zágráb**	317 606	790 017	**	35 290
Zágráb város	Zágráb	790 017	790 017	100,00	790 017

* Szlovénia: statisztikai körzet; ** Zágráb megye székhelye Zágráb, amely azonban nem tartozik a megye közigazgatási területéhez.

Forrás: Népszámlálási adatok alapján a szerzők számításai.

pülésközi kapcsolatainak a formálásában. Zágráb „árnyékában” a kisebb városok elsősorban csak alközponti – elővárosi szerepet töltenek be. A kisvárosi és szuburbanizálódó térségek maguk is a nagyváros kapcsolatrendszerében élnek. A jelentős városi központtal (Eszék, Maribor) rendelkező megye, illetve statisztikai körzet még egyértelműen központ-, illetve székhely-dominánsnak tekinthető, a megye, illetve a statisztikai körzet népességének jelentős része a központban él. Ugyanakkor már megjelenhetnek részben osztott területi struktúrák is. Maribor mellett Ptuj már részben önálló térkapcsolati rendszerek kialakítója, illetve hordozója. Eszék mellett Vukovár szerepe volt jelentős, s a településközi kapcsolatok újrendeződése után feltehetően ismét jelentős lesz.

A megyeszékhely még a megye legnagyobb népességű városa, de mellette egy hasonló jellegű, illetve nagyságú város is „felnőtt”, így mintegy osztott rendszerben töltik be a központ szerepét. Ilyen struktúrát fedhetünk fel Belovár és Körös között.

A központ a legjelentősebb város, de népességi tekintetben nem, a közszolgáltatások magasabb szintje tekintetében még meghatározó pozícióban van a zsupánság, illetve a statisztikai körzeten belül.

Ha a településközi, vonzáskörzeti kapcsolatokat a horvát és szlovén részletkutatások alapján tekintjük át (38. ábra) akkor azt kell megállapítanunk, hogy Szlovéniában megkérdőjelezhetetlenül Maribor tölti be a regionális funkcionális központ szerepét. Horvátországban Zágráb az országos jellegű funkciói mellett természetes módon nagyregionális szerepet is játszik Északnyugat-Horvátország területén. Eszék Kelet-Szlavónia nagyregionális központja.

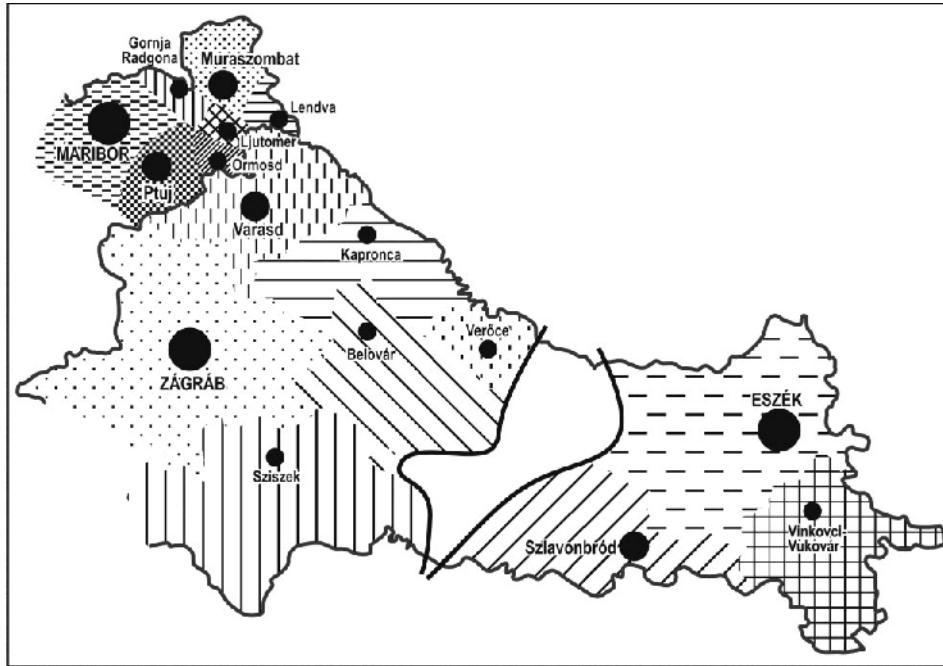
Maribor és Zágráb között a nagyregionális vonzáskörzeti határként ma még az államhatár fogalmazható meg leginkább. Zágráb és Eszék között van egy ritkán lakott, bizonytalan (illetve kettős vonzódást mutató) sáv.

A mezoszintű településközi és vonzáskapcsolatokban a megyeszékhelyek jelentős pozíciókat foglalnak el, de a gyengén fejlett székhelyek – a közigazgatásilag meghatározott struktúrákon túl – beilleszkednek a fejlettebb székhelyek hatásterületébe. Különösen egyértelmű Csáktornya betagozódása Varasd körzetébe, amelyet Varasd fejlettségén túl megkönnyít a földrajzi közelség is.

4. Összegzés

Dél-Pannónia területe a hosszú távú történeti fejlődésnek sajátos képviselője a tekintetben, hogy lényegében az európai államosodási folyamatok korai időszakától kezdve gyakran és többször változott állami-területi hovatartozása. A határok meghúzásakor gyakran, de korántsem kizárólagosan érvényesült a nagy folyók valamelyikének favorizálása.

38. ábra

Dél-Pannónia városi vonzáskörzetei, 2000

Forrás: SDSS 2004 és Magaš 2003 alapján a szerzők szerkesztése.

Ha a gazdasági magterület (és fogyasztópiac) oldaláról nézzük a térség folyamatait, akkor azt kell mondanunk, hogy relatív közelsége az Adriához, a Duna révén a Fekete-tengerhez azt jelentette, hogy potenciálisan a mediterrán magterület belső periferiája volt hosszú századokon keresztül. A nagy piac áthelyeződése Nyugat-Európába távoli, külső periferiává változtatta Dél-Pannónia területét.

Dél-Pannónia településtörténetében, XX. századi településhálózatában az integráció és dezintegráció ciklikus változása jelentette az legfontosabb alakító tényezőt. A struktúráváltozás az EU kibővülésével napjainkban is tart. Lezáratlan kérdések (határproblémák, rendezetlen konfliktusok stb.) nehezítik az új integrációs ciklus kiteljesedését. Szlovénia kivételével minden volt jugoszláv állam bizonyos – etnikai, életképességi – kockázatot hordoz. A térségi városhálózat jelenleg nemzeti (etnikai) alapon elkülönült, monocentrikus (fővárosközpontú) részhalmazok rendszere.